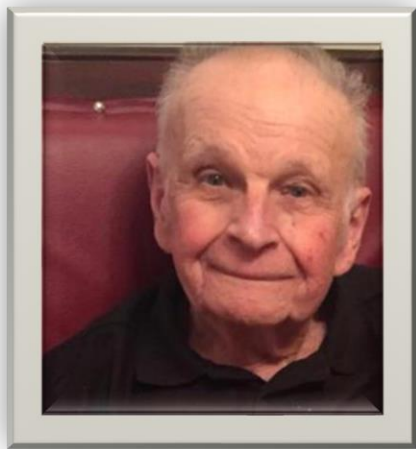

OBZRETIE ZA ŽIVOTOM A DIELOM TEODORA MÜNZA (1. 1. 1926 – 14. 7. 2022)

Fotografiu z rodinného archívu
poskytli príbuzní

V úctyhodnom veku deväťdesiatšesť rokov nás 14. júla 2022 vo večerných hodinách opustil Dr. h. c. PhDr. Teodor Münz, CSc., uznávaný a významný slovenský filozof, historik slovenskej a európskej filozofie, prekladateľ filozofických diel z nemčiny, emeritný vedecký pracovník FÚ SAV a externý prednášateľ na Filozofickej fakulte UK.

Teodor Münz sa narodil 1. januára 1926 vo Vrútkach. Tri ročníky gymnaziálnych štúdií absolvoval v Martine, odkiaľ ho pre židovský pôvod jeho otca za vojnového Slovenského štátu vylúčili, ale onedlho nastúpil na Slovenské evanjelické kolegiálne gymnázium v Prešove. Štúdium však dokončil na pôvodnom reálnom gymnáziu v Martine v roku 1945, no maturoval oneskorene, až po návrate zo Slovenského národného povstania, do ktorého sa aktívne zapojil.¹ Hneď po maturite sa zapísal na filozofickú fakultu vtedajšej Slovenskej univerzity (v súčasnosti Univerzity Komenského) na štúdium filozofie a francúzštiny. Inšpiráciu študovať filozofiu získal ešte počas gymnaziálneho štúdia v Prešove vďaka knihe S. Š. Osuského *Prvé slovenské dejiny filozofie*, ktorá vyšla v roku 1939. A ako často hovorieval, nerozumel v nej síce ničomu, no strhla ho tušením veľkého dobrodružstva poznania. Voľbu študovať filozofiu nikdy neoľutoval.

Po promócií v roku 1950 mu ponúkli miesto vedeckého pracovníka vo Filozofickom ústave Slovenskej akadémie vied a umení (SAVU), dnešnej SAV, ktorý sa vtedy ešte len budoval. Miesto ochotne prijal a v ústave pracoval až do dobrovoľného odchodu na dôchodok začiatkom roku 1992. Na Filozofickej fakulte UK externe prednášal dejiny filozofie, no počas normalizačných rokov (čo bolo hneď po jeho návrate

¹ Počas bojov mu raz pri hlave vybuchla mína, ktorá ho nadosmrtno poznačila oslabeným sluchom, spočiatku len mierne, no vekom čoraz viac.

z niekoľkoročného pobytu v Nemeckej spolkovej republike ako štipendistu Humboldtovej nadácie) dostal zákaz prednášať, bol obvinený z revizionizmu a bol mu zrušený aj návrh na udelenie titulu docent.² No tí študenti filozofickej fakulty, ktorí mali to šťastie, že im prednášal, dodnes spomínajú na mimoriadne zasväcujúce, a zároveň živé, oslobodzujúce, pútavé prednášky z dejín filozofie, preniknuté humanistickým duchom a charizmou jeho osobnosti. Bol im nielen učiteľom, sprievodcom, chápaným kolegom, ale aj priateľským partnerom. Univerzitného akademického ocenenia sa Münz dočkal až v roku 2008, keď mu Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach udelila titul *doktor honoris causa*. A hoci mu nikdy nešlo o verejné či formálne pocty, niekoľko sa mu ich v živote zaslúžene dostalo. Za jeho mimoriadne plodnú vedeckú prácu na Filozofickom ústave ho vedenie SAV ocenilo viackrát, a to udelením Striebornej (1986) a Zlatej (1993) plakety Ľudovíta Štúra za zásluhy v spoločenských vedách, Zlatej medaily SAV (1996), zaradením medzi významné osobnosti SAV (2006) a nakoniec v roku 2020 aj udelením statusu emeritného vedeckého pracovníka.

Popri vedeckej činnosti sa T. Münz venoval aj prekladom filozofických diel z nemčiny a obohatil nimi slovenskú filozofickú prekladovú literatúru o diela autorov nemeckej klasickej filozofie, akými boli Kant, Hegel, Fichte, ale tiež sprístupnil slovenským čitateľom práce Feuerbacha, neskôr Freuda a Nietzscheho. Prekladanie sa mu stalo vášňou a každodennou potrebou, priam závislosťou, a po dlhé roky mu bez neho neminul ani jeden deň. Jeho prvým prekladom bola Feuerbachova práca *Podstata kresťanstva* (1954) a posledným Nietzscheho *Kritika morálky* (2016), za ktorý získal v roku 2017 prémii Literárneho fondu v kategórii spoločenských vied. Takéto ocenenie získal aj v roku 1986 za preklad Hegelovej práce *Logika ako veda I–II* (1985). Za celkovú prekladateľskú činnosť mu Literárny fond v roku 1996 udelil cenu za celoživotné prekladateľské dielo a zásluhy o kodifikáciu slovenskej filozofickej terminológie.³

T. Münz je autorom viacerých monografií: *Náhľady filozofov Malohontskej spoločnosti* (1954), *Filozofia slovenského osvietenstva* (1961), *Od fantázie ku skutočnosti* (1963), *Humanistická iniciatíva Feuerbachovej filozofie* (1971), *B. B. Spinoza* (1977), *Listy filozofom* (2002), *Hľadanie skutočnosti* (2008), *Cesta za skutočnosťou bez metafyziky: s Nietzscheom a proti nemu* (2014), *Odchádzame? Esej o človeku a prírode* (2020). Posledná monografia s názvom *Ježiš Kristus a svätý Pavol vo filozofii*

² No najťažšie boli pre Münza osemdesiate roky, keď ho sledovala Štátna bezpečnosť doslova až po dvere jeho bytu, zažil domovú prehliadku i odpočúvanie telefónu. Úľavný výdych mu priniesol až November 1989.

³ Dodajme, že Münzove preklady, najmä klasikov nemeckej filozofie, mali a majú nesmierny význam pre rozvoj slovenskej filozofickej terminológie a filozofie vôbec, pretože bol prvý, kto myslenie týchto autorov sprostredkoval domácej odbornej filozofickej obci, ale aj širšej kultúrnej verejnosti.

Barucha Spinozu (2022) vyšla iba necelé dva mesiace pred jeho smrťou. Je tiež autorom desiatok vedeckých a odborných štúdií a filozofických esejí (uverejňovaných prevažne v časopise *Filozofia*), recenzií, polemík, kritik a mnohých popularizačných článkov, ktoré publikoval najmä v časopise *Mosty*,⁴ ale písal aj do *Tvorby T*, *Životného prostredia*, *Historickej revue*, *Kultúrneho života*, *Kritiky & Kontextu*, *Slovenských pohľadov* a iných časopisov, ako aj mnohých konferenčných zborníkov z podujatí, na ktorých prednášal.⁵ Ako účastníci sme sa s ním na týchto podujatiach stretávali a mali sme možnosť spolu diskutovať, pamätáme si jeho originálne myšlienky, hlbokomyseľné úvahy a nenapodobiteľnú rečnícku zručnosť. A pri tom všetkom si vždy zachoval svoju príslovečnú skromnosť, dobrotivosť, privetivosť a žičlivosť. V poslednej dekáde svojho života bol ešte aktívnym a zanietým prednášateľom pre poslucháčov Univerzity tretieho veku na Filozofickej fakulte UK a členom viacerých výskumných projektov VEGA, zameraných na výskum dejín slovenskej filozofie a na rozvíjanie filozofického myslenia na Slovensku.

Práve táto problematika dominovala vedecko-výskumnej práci T. Münza od počiatku jeho pôsobenia na Filozofickom ústave SAV. Konkrétne sa zameriaval na etapu osvietenského myslenia na Slovensku, ktorú doteraz najobširnejšie spracoval. Veľkú časť výskumu venoval aj dejinám filozofie na uhorskej Trnavskej univerzite, ale venoval sa aj teologickej filozofii z obdobia vojnového Slovenského štátu a mnohým jednotlivým osobnostiam z dejín slovenskej filozofie. No nielen slovenské, ale aj francúzske, anglické a nemecké osvietenstvo, ktoré sa od slovenského značne líšili, patrili k jeho výskumnému záujmu.⁶ Videl v nich veľkú inšpiráciu, a to najmä vo vzťahu ku kritike náboženstva.⁷ Dokonca aj Feuerbacha považoval za oneskoreného nemeckého osvietenského materialistu a jeho interpretáciu náboženského kresťanského Boha, ktorého človek stvoril na svoj obraz, si sám osvojil. Postupne od svojho obľúbeného

⁴ V danom časopise uverejnil vyše sto článkov na rozmanité témy, medzi nimi to boli aj filozofické rozbor slovenských ľudových prísloví, teda problematika, ktorá ho upútala už v jeho staršej monografii *Od fantázie ku skutočnosti* (1963), v ktorej analyzoval Dobšinského slovenské ľudové rozprávky. Vyjadroval sa tiež k mnohým súčasným sociálno-politickým a ekologickým problémom, reagoval aj na aktuálne spoločenské udalosti, vstupoval do diskusií ohľadom chápania problematiky demokracie a pod. Münz sa tu prejavil ako veľmi angažovaný filozof. Bližšiu analýzu jeho antropologických a etických úvah v danom časopise nájde čitateľ v článku *Reflexia vybraných etických úvah Teodora Münza v česko-slovenskom týždenníku Mosty* (Plašienková 2013).

⁵ Kompletná bibliografia Münzových prác do roku 2014 je zverejnená v zborníku venovanom tvorbe autora (Plašienková 2014, 167 – 196).

⁶ V tomto kontexte nemožno opomenúť veľkú zásluhu Münzovej práce pri prekladaní diel nemeckých filozofov v rámci desaťzväzkovej *Antológie z diel filozofov*, najmä v piatom zväzku s názvom *Novoveká empirická a osvietenská filozofia* (1967).

⁷ V neskoršej etape svojho života však hovorieval, že „osvietenstvo ho nielen osvietilo, ale aj veľmi zatemnilo“, a to okrem iného svojou plochosťou, neschopnosťou zamyslieť sa nad hlbším významom náboženstva pre život. A hoci sa k náboženskej viere nevrátil, získal pre ňu pochopenie a videl, že mnohým ľuďom je životnou oporou, čo je pre život dôležité.

Feuerbacha prešiel tiež k Nietzschemu, ktorý naňho podľa Münza v mnohom nadväzoval, hoci sa k nemu nehlásil, ba skôr ho kritizoval. Nietzsche bol Münzovi partnerom, ale aj protivníkom, ktorého si nesmierne vážil, hoci ho v mnohom neprijímal a pokúšal sa o rozsiahlejšiu kritiku jeho noetických názorov. Tretím veľkým mysliteľom, ktorý Münza inšpiroval, bol, samozrejme, Spinoza. Vyrovnával sa s ním nakoniec aj vo svojej poslednej knihe, v ktorej pozmenil niektoré svoje postoje prezentované v prvej monografii, rozvinul a ešte väčšmi prehĺbil Spinozovo ponímanie boha-prírody a preskúmal aj jeho vzťah k zakladateľom kresťanského náboženstva – Ježišovi a sv. Pavlovi.

Celkovo možno konštatovať, že po celý profesionálny život Münza najväčšími priťahovali problémy teórie poznania, otázka uznávania a poznateľnosti vonkajšej, nezávislej skutočnosti, pravdy a omylu, dobra a zla, vzťahu človeka a prírody, ako aj chápanie Boha a náboženstva, o čom svedčia i vyššie spomenuté monografie. Bol presvedčený, že poznanie tejto skutočnosti, ktorá je meniteľná, je možné, ale len relatívne, je subjektívne sprostredkované a historicky podmienené. No v každom prípade je nástrojom na udržiavanie života. A odmenou zaň, ako napísal, je nakoniec smrť. Sám údel filozofického poznania Münz chápal aj ako „znesamozrejmovanie“ samozrejmeho. Osobne bol presvedčený, že o všetkom mimo nás i v sebe môžeme zapochybovať, že nič nie je isté, že naše istoty o čomkoľvek sú len zdanlivé a že prvé kritické zapochybovanie o nich ich rozkýva. Filozofia je teda cesta od vedenia ku „znevedeniu“, od istoty k zneisteniu... Napriek tomu je to cesta šľachetná a hodná ľudského ducha. Vydať sa na ňu nie je jednoduché, je na to potrebná veľká odvaha a veľká túžba po múdrosti. Túžba, ktorá nesmie iba tlieť a časom uhasnúť, ale túžba mocná a živá, aká bola u Münza prítomná do najposlednejších chvíľ jeho života. Skúmal a spoznával život zo všetkých možných strán, zarezával doň ako ostrým skalpelom, no pritom pitval aj seba až do špiku kosti, aby siahol na dno sebaznania.

Popri mnohorozmernej filozofickej a prekladateľskej tvorbe sa Münz zaujímal o vážnu hudbu, venoval sa hre na husle, a aj keď s ňou skončil a rozplynula sa jeho túžba stať sa huslistom, nestratil svoj záujem o vážnu hudbu. Jeho obľúbeným autorom bol Richard Wagner, o ktorom usporadúval kedysi v rozšírenom rodinnom kruhu aj prednášky s ukázkami z jeho oper. Skladateľ, ktorého hudba na jeho želanie znela aj pri poslednej rozlúčke s ním. Treba spomenúť aj jeho lásku k drevu a prácu s ním, čoho dôkazom je vlastnoručne vyrobený kuchynský nábytok a malá domáca dielňa, v ktorej ustavične majstroval. Popritom sa venoval aj rádioamatérstvu a astronómii (sám zostrojil veľký ďalekohľad). Viac ako tridsať rokov vášnivo chatárčil a hubárčil. Jeho vitalita, záujem o okolitý svet a ochota pomáhať, „podať ruku druhému“, bola obdivuhodná do posledných chvíľ jeho života. K príslovečným vlastnostiam Teodora

Münza, ktoré vzbudzovali oprávnený rešpekt, patrili aj precíznosť, serióznosť, vedecká poctivosť a disciplinovanosť, s ktorou pristupoval ku všetkým činnostiam. Dokonalá galantnosť bola preňho tiež samozrejmosťou.

Slovenská filozofia stráca v osobe Teodora Münza jednu z najvýznamnejších osobností moderných dejín. Svojou rozsiahlou tvorbou, ktorá sa vyznačuje mimoriadnou erudíciou, stylistickou brilantnosťou a množstvom zaujímavých a ozvlášťujúcich slovenských jazykových novotvarov, v nej zanechal nezmazateľnú stopu. Bol mysliteľom, ktorého autentický odkaz je hodný ďalšieho rozvíjania a môže byť trvalou inšpiráciou aj pre budúce generácie filozofov. Zostane navždy v našich myšliach a srdciach.

Zlatica Plašienková, Michal Bizoň

Literatúra

- PLAŠIENKOVÁ, Z. (2013): Reflexia vybraných etických úvah Teodora Münza v česko-slovenskom týždenníku *Mosty*. In: Gluchman, V. (ed.): *Etika na Slovensku v súčasnosti (od 2. polovice 20. storočia)*. Prešov: Prešovská univerzita, 103 – 120.
- PLAŠIENKOVÁ, Z. (ed.) (2014): *Reflexia európskej filozofie v slovenskej filozofii 20. storočia. Tvorba Teodora Münza očami súčasníkov*. Bratislava: Univerzita Komenského, 167 – 196.

Zlatica Plašienková
Univerzita Komenského v Bratislave
Filozofická fakulta
Katedra filozofie a dejín filozofie
Gondova 2
811 02 Bratislava 1
Slovenská republika
e-mail: zlatica.plasienkova@uniba.sk
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3201-3722>

Michal Bizoň
Univerzita Komenského v Bratislave
Pedagogická fakulta
Katedra etickej a občianskej výchovy
Račianska 59
813 34 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: bizon@fedu.uniba.sk
ORCID-ID: <https://orcid.org/0000-0001-6576-4245>